

על לוטרות, עטלפים ומה שביניהם

שמוליק יידוב, מנהל מרכז מידע יונקים של החברה להגנת הטבע

עולם החי והצומח של רמת הגולן מגוון ועשיר. נצפים בו נציגים מיבשות שונות ומבתי גידול שונים הדרים בכפיפה בנוף הייחודי של הרמה. בעשורים האחרונים ובעיקר בשנים האחרונות חווה האזור שינויים רבים שחלקם עשויים להשפיע, או כבר משפיעים, על עולם החי והצומח: גידול בקר לבשר והחיוך הנגרם בין תעשייה זו לטורפים במרחב, גידור בשטחים נרחבים לטובת הגנה על הבקר, הכרמים ולמניעת כניסה לשדות מוקשים, פעילות צבאית ועוד... לאחרונה מצטרפים "שחקנים חדשים" לאזור בדמות קידוחי נפט וטורבינות רוח להפקת חשמל. על מנת להבין את השפעות הגורמים הללו על בעלי החיים מקיימים רשות הטבע והגנים, החברה להגנת הטבע ותכנית המארג סקרים רבים במטרה ללמוד, לחקור ולנטר מגוון מינים החיים באזור. בסקירה זו נתמקד בכמה מינים וקבוצות של יונקים החיים ברמת הגולן ומנטרים בתכניות הללו.

עטלף פירות מצוי

עטלפים 33 מינים של עטלפים חיים בארץ (סביר להניח שבהלך השנה הקרובה יתווסף למניין מין חדש כתוצאה מזיהוי מדויק יותר). אחד מהם הוא עטלף פירות וכל השאר עטלפי חרקים. עטלף הפירות הינו מין גדול ממדים יחסית, נפוץ למדי שיש הרואים בו אפילו "מין מתפרץ" ומזיק, והוא אינו מין מאוים. שאר העטלפים, עטלפי החרקים, הינם קטנים (רובם שוקלים סביב 10 גרם) והם ברובם המוחלט מינים נדירים בדרגות כאלו ואחרות. החשיבות של עטלפי החרקים גדולה: הן כמדברי מזיקים (חרקים ושאר פרוקי רגליים) והן כביואינדיקטורים (מצביעים על איכות הסביבה) מעולים. בארצות הברית מעריכים במיליארדי דולרים את חשיבותם של עטלפי החרקים לחקלאות המקומית, בהדברת מזיקים וכתוצאה מכך גם בצמצום הצורך להשתמש בחומרי הדברה. מרכז היונקים של החברה להגנת הטבע ורשות הטבע והגנים, מפעילים תכנית ארוכת שנים לניטור אוכלוסיות העטלפים

ברחבי הארץ, בכדי לנטר את מצבם של אוכלוסיות עטלפי החרקים. בנוסף מתקיימים סקרים נקודתיים רבים בהתאם לצורך ולאיזומים הנקודתיים. תוצאות הסקר שהתקיים בשנה האחרונה, לצד סקרים שהתקיימו בשנים האחרונות, מלמדים שבגולן חיים ופועלים לפחות 17 מינים 32 מיני עטלפי החרקים המוכרים בארץ. מכיוון שקשה לזהות את בעלי החיים הקטנים והליליים הללו בעין, שיטות הניטור כוללות במידה רבה שימוש בגלאים היודעים להקליט ולתרגם את הקולות האולטראסוניים שמשמיעים העטלפים בכדי להתמצא במרחב, בחשיכה, לתבניות גרפיות. לכל מין של עטלף מאפיין קול ייחודי וכך ניתן להגדיר את המינים השונים באמצעות אותם גלאים מקליטים.

כאמור, חשיבות הניטור הקבוע עולה בעת האחרונה בעיקר בשל היוזמות הרבות להקמת טורבינות רוח. הניסיון בעולם מהפעלת טורבינות שכאלה מעלה ממצאים המצביעים שטורבינות רוח עלולות לגרום נזק משמעותי למגוון רחב של בעלי כנף ובכללם עטלפים. לכן, יש חשיבות רבה לאתר אתרי משכן, מרחבי שיחור מזון ופעילות של עטלפים בדגש על מינים נדירים ומאוימים ולתכנן את מיקום הטורבינות ומאפייניהן כך שהנזק הפוטנציאלי יצמצם או יימנע לחלוטין.

לוטרה אירופית הלוטרה (*Lutra lutra*) היא טורף-על במארג המזון של בית הגידול הלח בישראל.

לוטרה אירופית

נוכחותה במערכת אקולוגית מהווה סמן חשוב לבריאות המערכת ולמגוון הביולוגי בה. עקב ירידה כללית של אוכלוסיות הלוטרה באירופה ובאסיה בעשורים האחרונים, היא מוגדרת כ-Near threatened בעולם (רמת שימור של ה-IUCN).

בישראל, עד ראשית המאה העשרים לוטרות היו נפוצות בכל נחלי החוף, מגבול הלבנון ועד נחל שורק, וכן לאורך אגן הירדן ממקורותיו בצפון ועד לים המלח, כולל אגם החולה והכינרת. עמק בית שאן, עמק חרוד ועמק יזרעאל, שימשו כמסדרון אקולוגי חיוני של בתי גידול לחים, המקשר בין אוכלוסיית אגן הירדן לאוכלוסיית מישור החוף. נראה כי בעשורים האחרונים חלה הרעה דרמטית במצבן של אוכלוסיות הלוטרה ובתפוצתן בארץ,

ולכן היא מוגדרת בסכנת הכחדה חמורה, והיא מוגנת בחוק להגנת חיות הבר משנת 1964. לאור החשיבות הרבה של הלוטרה כסמן לאיכות בתי הגידול הלחים ולאור הניכרת בתחומי תפוצתה יזמו החברה להגנת הטבע ורשות הטבע והגנים, תכנית ניטור נרחבת שפועלת מאז שנת 2000. בכדי לאתר את נוכחות הלוטרות וסימני פעילותן יוצאים החוקרים לנקודות קבועות בשטח או לאתרים שדווחו כפעילים ומחפשים עדויות לפעילותן בדמות גללים, תחנות סימון ועקבות. בנוסף נעשה שימוש גם במצלמות שביל. השנה נדגמו בגולן 13 אתרים (בנחלים, מאגרי מים ובריכות) שבעבר שכנו בהן לוטרות. רק באתר אחד זוהתה פעילות! תוצאה עגומה זו דומה לתוצאה של שנת 2014 והיא נמוכה מאוד ביחס לתוצאות של השנים הקודמות. נראה אם כך שאוכלוסיית הלוטרה בגולן, כמו גם בעמק בית שאן ואזורים נוספים נמצאת בירידה ובנסיגה.

תכנית המארג

המארג הוא התוכנית הלאומית להערכת מצב הטבע בישראל. במארג שותפים המשרד להגנת הסביבה, רשות הטבע והגנים והקרן הקיימת לישראל, ותומכות בו קרן פרטית ותוכנית מורשת במשרד ראש הממשלה. כולם ארגונים האמונים על ניהול משאבי סביבה בישראל ומדענים עצמאיים, שפועלת בחסות האקדמיה הלאומית למדעים. המארג החל את פעילותו בשנת 2006 ופועל במתכונתו הנוכחית משנת 2011. מאז היווסדו, משימתו הראשית של המארג היא ביצוע הערכה של מצב הטבע בישראל לצורך ניהול מבוסס ידע של השטחים הפתוחים והמגוון הביולוגי. מרכז יונקים של החברה להגנת הטבע מבצע עבור המארג את סקרי היונקים. השיטה המרכזית בה נעשה שימוש הא מצלמות שביל המונחות לפרקי זמן ארוכים בשטח ומתעדדות בעיקר יונקים בינוניים וגדולים. בשנה שעברה בוצע ברמת הגולן סקר ראשון שכזה ובשנה הקרובה הוא יחזור לאותן נקודות וכך מדי שנתיים יבוצע סקר נרחב שכזה בשטחים נרחבים ברמה לצורך ניטור אוכלוסיות היונקים הבינוניים והגדולים במרחב (מנמיות ודרבנים דרך צבאים ושועלים ועד זאבים, צבועים וחזירי בר). את דוחות הסקרים ניתן למצוא באתר המארג [/http://www.hamaarag.org.il](http://www.hamaarag.org.il) חשוב לדעת: רשות הטבע והגנים מפרסמת גם היא את דוחות הסקרים באתר האינטרנט שלה וכך ניתן למצוא את תוצאות סקרי העטלפים, הלטרות, ספירות הצבאים ותכנית ניטור הזאבים.